

Prof. Dr. Aykut Çoban: Sendikalar ‘ekoloji bizim işimiz değil’ diyorsa hata yapar

Prof. Dr. Aykut Çoban’la emek hareketi ile ekoloji mücadelesi arasındaki ilişkiyi konuştuk.

Özer AKDEMİR

Evrensel Gazetesi, 20 Haziran 2021, <https://www.evrensel.net/haber/435918/prof-dr-aykut-coban-sendikalar-ekoloji-bizim-isimiz-degil-diyorsa-hata-yapar>

Dünya ve Türkiye bilinen tarihin çok ilginç ve zor bir evresinden geçiyor. Bir yanda doğayı alabildiğine sömüren, sömürürken yok eden kapitalist sistem, öte tarafta kelimenin tam anlamıyla yaşama savaşı veren milyarlarca insan!.. Kapitalizmin yol açtığı ekonomik, ekolojik, sosyal sorunlarla devinen bir dünyada insanlık her geçen gün varlık-yokluk çizgisine doğru ilerliyor. Yaşanan krizin çözümünde emek hareketi ile ekoloji mücadelesinin yan yana gelmesi büyük önem taşıyor. Prof. Dr. Aykut Çoban’la emek hareketi ile ekoloji mücadelesi arasındaki ilişkiyi konuştuk.

Emek ve ekolojik sorunlar arasındaki ilişkiyi nasıl değerlendirmek lazım?

Bu, kapsamlı ve çeşitli yönleri olan bir ilişki. Kapitalizmde ekolojik sorunlar, sermayenin iktisadi değer yaratma sürecinde oluşur. Bu süreç meta üretimi, üretimin gerçekleşmesi olarak meta tüketimi, rant yaratmak için Kanal İstanbul vb. projeleri içerir. Meta üretimi emeğin sömürülmesiyle mümkün. Sömürüye dayalı üretimde emek-doğa ilişkisi de çarpıtılmış, yabancılaşmış bir ilişki. Dahası, sermaye emekçileri sömürürken ve işyerlerinde ekolojik sorunlara maruz bırakırken doğayı da yıkıma uğratar. Benzer bir durum köylüler için de geçerli. Şirketler madencilik, taş ocakları, enerji projelerinde olduğu gibi taş üstünde taş, toprak üzerinde ağaç bırakmayarak ekolojik yıkıma yol açarken aynı zamanda küçük köylülüğün geçimlik üretimini, doğayla kültürel etkileşimlerini de yok eder.

Oluşan ekolojik sorunlar toplumsal eşitsizlikler gözetilerek topluma dağılır. Bu demektir ki sermayenin sömürdüğü emekçiler, ataerkil baskı altındaki kadınlar, ırk ve etnik kimlik ayrımcılığına maruz kalan topluluklar, sömürgeciliğin ezdiği halklar, gelişmiş emperyalist

lkeler karşısında az gelişmiş ülkeler ekolojik sorunlardan etkilenirler. Burada hepsini ayrı ayrı konuşamayacağımız için řu kadarını söyleyeyim: Devletle iş birliği halinde sermayenin sömürdüğü ve geçimlik üretiminden yoksun bıraktığı işçi ve köylü emekçiler, aynı aktörlerin metalaştırma sürecinde doğayı talan etmesi nedeniyle oluşan ekolojik sorunlara da maruz bırakılırlar. Emekçiler bu sorunlardan kaçıp kurtulamaz, g ettiği yerde de yine ekolojik sorunlardan onlar etkilenir. Ekolojik rselenmenin yol açtığı hastalıklar ve sağlık sorunları emekçileri daha da yoksullaştırması yanında üreme bozukluğu, kanser gibi yollarla gelecek emekçi nesilleri de etkiler.

Emek mücadelesinin ekolojik sorunlara bakışı, yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Emek mücadelesini geniş anlamda düşünüyorum. Sosyalist partiler ve HDP, programlarında ekoloji konularına yer veriyorlar. Bu partiler arasında kendi faaliyeti olarak ya da parti yeleri olarak ekoloji mücadelesinin içinde aktif biçimde yer alanlar var. Ayrıca TMMOB, TTB, meslek odaları ve barolar basın açıklamalarıyla, raporlarıyla ve üyelerinin eylemlere katılımıyla önemli işler yapıyorlar. Sendikalar ise olması gerekenin çok uzağındalar. Sendikalar, çeşitli ekoloji platformlarının basın açıklamalarına imza koymak, platforma temsilci göndermek, nöbet alanını ziyaret etmek gibi önemli ama numunelik bir dışsal ilişkinin ötesine geçebilirler.

Sendikaların rolünü iki bakımdan ele almak gerekir. İlki, sendikaların örgüt olarak yerel ekoloji mücadelelerine verdikleri ya da vermedikleri destek olarak. Sendikalı, sendikasız emekçiler kişisel olarak yaşadıkları yerlerdeki ekoloji mücadelelerinde yer alıyorlar, ama örgüt olarak sendikaların desteğinin yetersiz olduğu görülüyor. İşçi ve memur sendikaları “Ekoloji bizim işimiz değil” diyorlarsa hata etmiş olurlar. Çünkü ekoloji ve emek arasındaki ilişki işyerinden ibaret değildir, emekçinin evde tükettiği besinden, mahallede ve kentte soluduğu havadan, ülkedeki enerji politikalarından ve yeryüzündeki iklim değişikliğinin etkilerinden etkilenmesine kadar bütün mekansal ölçekleri ortak kesen bir ilişkidir.

Sendikaların ekoloji konularında ikinci rolü, sendika üyelerinin ekoloji ve iklim haklarının korunmasıyla ilgili. Yani tam olarak sendikal görev alanı aslında. Ama sendikalar bu görevlerini yerine getirmiyorlar. İşyerlerinde emekçilerin maruz kaldığı ekolojik sorunlar konusunda sendikal mücadele verilmesi şart. Dünyada işyerlerinde her 15 saniyede bir işçi, zehirli maddeler nedeniyle ölüyor. Örneğin, Aliağa’da gemi söküm içinde ortalığa saçılan asbest, öncelikle işçiyi, işyerinin bitişiğinde oturan işçi ailelerini ve doğadaki varlıkları etkiliyor. Rafineride petrol işleme, altın ve kömür madenciliği, imento fabrikaları da önce orada çalışan emekçilere zarar verir. Ayrıca kirletici bu faaliyetlerin hepsinin iklimi değeriftiren etkileri var. Bu nedenle, her

sendika ücret konusunda yaptığı gibi ekoloji ve iklim konularını da toplu sözleşme talepleri haline getirdiğinde, gündemleştirdiğinde, bu talepleri sendika konfederasyonları ve ekoloji mücadeleleriyle birlikte siyasallaştırdığında, sendika örgütü olarak katılım kararı alıp üyeleriyle ekoloji mücadelelerinde, ekoloji nöbetlerinde yer alma örneklerini çoğalttığına, emekçilerin sendikal hakları bakımından üzerine düşeni yapmış olur.

Emek mücadelesi ve ekoloji mücadelesinin ilişki, iletişim ve karşılıklı bakış açısı konusunda birbirlerine yaklaşımları nasıl?

Bir genelleme yapmak gerekirse, bu iki mücadelenin ana aktörleri, örgütleri birbirlerini dışsal birer mücadele olarak görme eğilimindedir. Türkiye’de ekoloji mücadeleleri, genellikle nitelendiği gibi bir yaşam alanının savunulması olarak inşa ediliyorlar. Mücadelenin parçası olmak üzere alana gelen siyasal partiler, yaşam konusunu siyasallaştırdıkları için sıcak karşılanmıyorlar. Sendikalar ise ekolojiyi iki kere dışlıyorlar. Sendikalar kendilerini hem yerel ekoloji mücadelelerinin dışında tutuyorlar. Hem de sendikal mücadele bakımından ekoloji konusunu dışarıda bırakıyorlar. Sendikaların ekoloji ve iklim konularını, sendikal mücadeleyle ilgisi bulunmayan bir sorun alanı olarak kavramalarının ekoloji mücadelesiyle ilişkisi bakımından önemli sonuçları var. O nedenle bunu biraz açmalıyım. Sendikalar için ekoloji, kimi zaman desteğe gittikleri, basın açıklaması yaptıkları, sendikaya dışsal sanılan bir toplumsal sorumluluk alanı! Bu sonuca sendikaların, üyelerinin işyerlerinde maruz kaldıkları ekolojik sorunlara taraf olmamaları olgusuna dayanarak ulaşabiliriz. “Meslek hastalıkları”na yol açan kimyasal kirlilik, silikozis, toz-duman, karbondioksit, radyasyon, orman yangınları, tarım zehirleri, çalışanları etkileyen ekolojik birer sorun. Örneğin, orman yangınına müdahaleye giden orman işçisinin sağlığını ya da yaşamını yitirmesi, mesleğin yazgısı sanılıyor. Sendika yangının arkasındaki iklim değişikliği, rant, iç güvenlik vb. nedenle ilgilenmiyor. Yangınlarla, imara açarak, hafriyat alanı, cezaevi inşası, spor, turizm vs. tesisi, madencilik, taş ocakları ve kereste için ormanların yok edilmesi, ormansızlaşmanın iklim değişikliğine etkileri; orman iş kolundaki sendikaların ilgisini çekmiyor. Böyle olunca sendikalar, Türkiye’nin her yerinde bu gibi faaliyetlere karşı direnen ekoloji mücadelesiyle buluşamıyor.

Emek-ekoloji çelişkisinin en çok görüldüğü alanlarda “adil dönüşüm-adil geçiş” kavramının gündeme getirilmesini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Böyle bir talep konunun muhatapları olan emek ve ekoloji mücadeleleri tarafından oluşturuluyorsa yol yarılanmıştır! Gerçekten de ekoloji mücadelesini zafere taşıırken

emekçilerin sömürsünü ve yoksulluğunu artırmayan, tersine bunları ortadan kaldıran çözümlere ulaşmak zorunlu. Ama kapitalizmin yapısal çelişkileri, bu çözümlere ulaşmayı olanaksız kılıyor.

Son zamanlarda “adil geçiş” tartışmasının Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği koridorlarında, raporlarında, politika belgelerinde pişirilmekte olduğunu görüyoruz. Çok yakında yeni bir gelişme daha oldu. Petrol sahibi ülkelerin çıkarlarını koruyan Uluslararası Enerji Ajansı, 2050’de karbonsuzlaşma hedefine yer veren bir rapor yayımladı. Bir süredir BM ve AB içinde pek çok farklı kuruluşlar, geleceğe ertelenmiş bu iklim hedefinde uzlaşmış görünüyorlar. Bu hedef, bir paketin içinde geliyor: Net sıfır karbon hedefi, fosilden uzaklaşmanın istihdam kaybına yol açacağı kaygısı, yenilenebilir enerjiye geçerek hem istihdam olanaklarındaki gerilemeyi (adil geçiş) hem de sermayenin enerji açlığını dengeleme ve tabii (!) bunların olması için de şirketlere kamu bütçesinden yüksek miktarlarda fon aktarılması. Burada adil geçiş, emekçilerin bu senaryoya başkaldırmaksızın ikna edilmeleri için söz konusu paketin kaldırıcısıdır.

Bir tarihsel / toplumsal yasayı anımsayalım. Emek ya da ekoloji yararına olumlu bir politikanın yaşama geçirilmesi, bu iki hareketin (ayrı ayrı ya da birlikte) gelişkin, kararlı ve etkili mücadeleleri ile mümkün olur. Bugün adil geçişi somut talepleriyle programlamış böyle bir mücadele yok. Hakim siyasal kurumlar sanki altın bir tepsideymiş gibi sunarak, otuz yıl sonrasına adil geçiş vaat ettiklerinde üstüne atlamadan önce ciddi biçimde sorgulamak gerekir. Şimdi olduğu gibi emek mücadelesindeki sarsaklık sürdüğünde sermaye karbonsuzlaşmaya yumuşak geçiş arayacaktır, emekçilerin payına da her zamanki gibi “acı reçete” düşecektir.

Bugüne kadar uygulanan politikalar iş – çevre arasında çelişki yalanına dayandırıldı. Hâlâ Türkiye’de siyasal iktidar, ekolojik yıkıma yol açan projeleri istihdam sağlayacak gerekçesiyle pazarlama arayışında. Dünyada bir adım sonrası tartışılıyor. Adil geçiş tartışması iş-çevre ikileminden uzaklaşmış bir anlayış, ama emekçilere ölümü (iklim krizini) gösterip onları sıtmaya (emekçilerin vergileriyle finanse edilmiş yenilenebilir enerji şirketleri ve sömürüye dayalı çalışma düzenine) razı etmeyi amaçlıyor. Kapitalizme uygun bir adil geçiş senaryosunu bozmanın yolu, devlet-sermaye işbirliğine karşı emek ve ekoloji güçlerinin siyasal mücadelesinin yükseltilmesidir. Bu mücadelelerin talebi de hem özgür emek etkinliği (sömürünün ortadan kaldırılması) hem de doğanın korunması olur.

Bu iki mücadele sizce nasıl birleşebilir? Bunun yol, yöntem, araçları nelerdir?

Bence mücadeleleri birleştirmek için önemli bir yöntem, emeğin ekolojiyle, ekolojinin emekle olan bağının kavranması, emek ve ekoloji mücadelelerinin önce kendi örgütlenmeleri içinde bu

bağı içselleştirmeleridir. Öte yandan her iki mücadelenin kendi örgütsel sorunları birleşik mücadeleyi engelliyor. Emek örgütleri olarak sendikaların, sendikasılaşma, sendikal hakların kullanılmasının engellenmesi, sendikacılar üzerinde siyasal ve yargısal baskılar gibi engellerin olduğu biliniyor. Benzer biçimde ekoloji mücadelelerinin devletin zor aygıtlarıyla engellenmesi, mahkemelerle, para ve hapis cezalarıyla yıldırılmaya çalışılması, temel hak ve özgürlükleri kullanmaktan alıkonulmaları gibi çetin koşullarda var olmaya çalıştıkları da biliniyor. Aynı koşullar meslek odaları için de geçerli. Ancak bunlar mevcut siyasal düzenden kaynaklanıyor ve aşılması için de birleşik mücadeleden başka bir yol yok.

Siyasal düzenin yarattıkları yanında emek ve ekoloji örgütlerinin kendi yarattıkları engeller var. Sendika üyeleri sendikayı ücret mücadelesine, ekoloji örgütlenmelerinin ileri gelenleri mücadeleyi çevre/doğa/yaşam alanı korumasına indiriyorlar. Böyle olunca, sendika için ücretle ilgisi olmayan ekoloji mücadelesi ve ekoloji direnişleri için yaşam alanı savunmasıyla ilgisiz zannedilen emek mücadelesi, “Bulaşılmaması gereken” “siyasal” mücadele olarak kodlanmış demektir. Emek ve ekoloji mücadelesinin birlikte olmasına engel olan bu sorunun, siyasal düzenin baskısıyla, devletin zoruyla, sermayenin saldırısıyla ilgisi bulunmuyor. Birleşik mücadelenin önüne bu engeli koyanlar da kaldıracak olanlar da emek ve ekoloji mücadelesi örgütlerinin kendileri. Mücadelelerde yer alanlar, kendi örgütlenmelerini bu engeli kaldırmaya ikna edebilirler. Mücadeleler birbirlerine açılarak, birbirleriyle bağ kurarak “marjinal” olmazlar, tam tersine kendilerini, yalıtarak ve başkalarının mücadelesine kapatarak marjinalleşirler.

Emek ve ekoloji mücadeleleri, eylem alanlarında, ayrıca ortak talepler zemininde bir araya gelebilirler. İklim değişikliğine karşı mücadele şemsiye bir konu olabilir, örneğin. Tarım ve orman iş kolunda örgütlü sendikalarla, çiftçi sendikalarıyla yerel ekoloji mücadeleleri, taş ocaklarına, madenlere, enerji santrallerine karşı ortak bir mücadele hattı kurabilirler. Bu gibi belirlenecek konularda görece kolay uzlaşılacak ortak taleplerle örgütlenmelerin birlikte hareket etmeleri düşünülebilir.

Her iki mücadele alanındaki örgütlenmelerin (sendikalar, dernekler, ekoloji birlik ve yerel örgütlenmeleri) bir üst yapıda birleşmesi, sorunların ve mücadelenin ihtiyaçları doğrultusunda ortak davranma, dayanışma, iletişim açısından bir ortak mücadele platformu, örgütü, yapısı, ağı kurulabilir mi? Bu nasıl olabilir?

Hem emek mücadelesi içinde hem de ekoloji mücadelesi içinde doğal olarak bir çoğulluk var. Bu çoğulluk gevşek bir modeli çağrıştıracaktır. Daha önceki platform ve ağ deneyimlerini, bunların eksikliklerini, nasıl geliştirilebileceklerini tartışarak ilerlemek yararlı olabilir sanırım. Coğrafi

(yerel-bölgesel) mi konu temelinde mi (nükleer karşıtı, iklim, orman, dereler vb.) sorusu akla gelecektir. Başka bir yol, Ekoloji Birliği'nin yerel bileşenleri aracılığıyla yerel emek-ekoloji örgütleri arasında bağları tartışma ve kurma olanaklarının araştırılması olabilir. Ekoloji Birliği'nin kadın ve gençlik meclisleri, sendikaların ve meslek odalarının kadın ve gençlik kollarıyla çapraz ilişkileri kurmayı düşünebilirler. Benzer biçimde sendikalar ve meslek odaları ekoloji mücadelesiyle bağları kuracak modelleri tartışmaya açabilirler. Herhangi bir sendika, örgütlü olduğu yerlerdeki ekoloji mücadeleleriyle ortak tutum alma olanakları için hemen harekete geçebilir. Kısacası, varsa mükemmel bir model geliştirilinceye kadar önemli işler yapacak yollar bulunabilir.